

Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Mekânsal Belirleyicileri: OECD Ülkeleri Örneği¹

Efekan Koç²

Munise Tuba Aktaş³

Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Mekânsal Belirleyicileri: OECD Ülkeleri Örneği	Spatial Determinants of Foreign Direct Investment: Evidence from OECD Countries
Öz <p>Belirleyicileri üzerinden sıklıkla ele alınan doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının (DYSY), literatürde genellikle ekonomik yönüyle incelendiği dikkat çekmektedir. Diğer yandan, DYSY üzerinde önemli bir belirleyici olan mekânın önemine yeterince değinilmediği fark edilmektedir. Bahsi geçen eksikliğe odaklanan çalışmanın temel amacı, DYSY hareketleri ile mekânsal dinamikler arasında gerçekleşen etkileşimin boyutunu belirlemektir. Bu doğrultuda, sosyokültürel bir zemin olarak ele alınan mekân kompleksi; coğrafi ve kurumsal yönleriyle işlenmektedir. Çalışmada, DYSY'nin mekânsal belirleyicileri, OECD ülkeleri açısından; Sistem Genelleştirilmiş Momentler Yöntemi (GMM) kullanılarak, 2001-2017 dönemi için incelenmiştir. Ulaşılan sonuçlar neticesinde, mekânsal dinamiklerin DYSY hareketleri üzerinde belirleyici oldukları; özellikle kurumsal göstergelerin daha yüksek düzeyde etkide buldukları tespit edilmiştir.</p>	Abstract <p>The direct foreign investment movements (FDIM) often discussed through determinants, are notable in the literature for being primarily examined in terms of their economic aspects. However, it is observed that the importance of the spatial concept, a significant determinant of DFIM, is not adequately emphasized. The main purpose of the study, which focuses on this identified gap, is to determine the extent of the interaction between DFIM movements and spatial dynamics. In this regard, the spatial complex, regarded as a sociocultural foundation, is elaborated with its geographical and institutional dimensions. In the study, the spatial determinants of DFIM are investigated for OECD countries using the System Generalized Method of Moments (GMM) for the period 2001-2017. The results indicate that spatial dynamics play a decisive role in FDIM movements, with institutional indicators, in particular, exerting a higher level of influence.</p>
Anahtar Kelimeler: Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları, Mekân, Sosyokültürel Yapı	Keywords: Foreign Direct Investment, Space, Sociocultural Structure
JEL Kodları: F21, F23	JEL Codes: F21, F23

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı	Bu çalışma bilimsel araştırma ve yayın etiği kurallarına uygun olarak hazırlanmıştır.
Yazarların Makaleye Olan Katkıları	Yazar 1'in makaleye katkısı %60, Yazar 2'nin makaleye katkısı %40'dır.
Çıkar Beyanı	Yazarlar açısından ya da üçüncü taraflar açısından çalışmadan kaynaklı çıkar çatışması bulunmamaktadır.

¹ Bu çalışma Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı'nda Doç. Dr. Munise Tuba Aktaş danışmanlığında Efekan Koç tarafından "Kurumsal Ekonomik Coğrafya Perspektifinden Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları: OECD Örneği" başlığı ile tamamlanarak 18.10.2023 tarihinde savunulan Yüksek Lisans tezinden türetilmiştir.

² Yüksek Lisans Mezunu, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, efekankoc@anadolu.edu.tr

³ Doç. Dr., Anadolu Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, mturker@anadolu.edu.tr

1. Giriş

Artan uluslararası ekonomik entegrasyonun temel bir bileşeni olarak görülen DYSY (doğrudan yabancı sermaye yatırımları); değişen düzeylerde kontrol içermesi, yönetimin eşlik etmesi ve ticaretle bağlantılı yapısı sebebiyle diğer uluslararası sermaye hareketlerinden farklılık göstermektedir (Dumludağ, 2010: 132; Göver, 2005: 1). DYSY akışları, ülke ekonomileri üzerindeki önemli potansiyel etkileri nedeniyle de güncel araştırma ve tartışma konusuna dönüşmektedir.

Dolayısıyla ÇUŞ'lar (çok uluslu şirket) aracılığı ile kazanılan DYSY; ev sahibi ülkenin sermaye stokunu genişletmekte, yönetim bilgisi ve vasıflı işgücü kazandırabilmekte, yeni teknolojiler ile tanıştırmakta ve uluslararası üretim ağları ile pazarlara erişimi kolaylaştırabilmektedir (UNCTAD, 1999: xxxi-xxxii). DYSY'lerin bu olumlu katkılarının, ekonomik kalkınma ve büyümeyi desteklemesi beklenebilir. Bu kapsamda, sağladığı makroekonomik teşvik ile birlikte toplam faktör verimliliği ve ev sahibi ülkedeki kaynak kullanımı verimliliği üzerinde de pozitif etki yaratan DYSY'nin, büyüme üzerinde de oldukça etkili bir faktör olduğu belirtilmektedir (OECD, 2002: 9). Öte yandan, DYSY'lerin ev sahibi ülkede rekabet gücünü henüz kazanmamış yerli sanayinin gelişimini caydırabilme veya ÇUŞ'lar ile edinilen kazanımların diğer alternatif yollardan elde edilen kazanımlardan daha maliyetli olması; DYSY'nin kalkınma üzerinde olumsuz etkilerini akla getirmektedir. Öyle ki, uluslararası sermayeyi kendisine çekmek isteyen ev sahibi ülkelerin yerel firmalara sağlanabilecek avantajları ÇUŞ'lara yönlendirmeleri, yerel kapasitenin yükselmesine engel oluşturabilmektedir (UNCTAD, 1999: xxxi-xxxii). DYSY'ye yönelik tartışmalı bulgulara rağmen, literatürdeki birçok çalışmada, DYSY'nin gerek yatırımcı gerek ev sahibi ülke için önemli bir faktör olduğu ve ekonomik gelişme için kilit bir rol üstlendiği belirtilmektedir. Markusen ve Venables (1999: 336) ise, DYSY'nin kazanç ve kayıpları üzerine kesin bir sonuca varılabilmesi için, DYSY'nin ev sahibi ülke ile girdiği etkileşime veya ekonomide yarattığı bozulmaya odaklanılması gerektiğini belirtmektedir. Bu koşullar, aynı zamanda, ÇUŞ'ların yatırım yerlerini nasıl seçtiklerini anlamak için gerekli olan temel gereklilikler olarak da görülmektedir. Öyle ki, DYSY ile ev sahibi ülke arasındaki ilişkiyi anlamak; ülkeler arasındaki DYSY girişlerinde var olan farklılıkları açıklamaya ve gelen yatırıma yönelik politikaları formüle etmeye imkân vermektedir (UNCTAD, 1998: 90).

ÇUŞ'ların yatırım yerini belirleme aşamasında tüm yönleriyle ele alınan ev sahibi ülke, bu yönüyle, yatırım yerlerinin nasıl seçildiğinin anlaşılmasında da temel belirleyici konumda bulunmaktadır. Bu noktada, özellikle, ev sahibi ülkenin sağladığı lokasyona özgü faktörler; DYSY ile ev sahibi ülke arasındaki etkileşim adına önemli ipuçları vermekte ve dolayısıyla DYSY'nin yer seçimi hakkında genel bilgi sahibi olmamızı sağlamaktadır (UNCTAD, 1998: 89-90).

Günümüze kadar olan süreçte, DYSY'nin temel belirleyicileri arasında sıklıkla ekonomik unsurlar dile getirilse de bunların yanı sıra üretimin gerçekleştiği yer olan mekânla ilişkili coğrafi ve kurumsal etkenler de uluslararası yatırım akışlarının dinamiğine dair önemli ipuçları vermektedir. Diğer taraftan, yapılan çalışmalarda, genellikle ekonomik faktörlerin ön plana çıkarıldığı; coğrafi ve kurumsal faktörlerin ise ya sınırlı şekilde dahil edildikleri ya da göz ardı edildiği görülmektedir.

Mekânın DYSY için önemini vurgulayan bu çalışma, mekânsal yapıyla ilişkili coğrafi ve kurumsal faktörlerin, DYSY'nin yer seçimi kararları üzerinde nasıl bir rol üstlendiğini de göstermektedir. Bu doğrultuda, çalışmada ilk olarak, DYSY'nin mekânsal belirleyicileri üzerine teorik çerçeve verilmekte; daha sonra ilgili literatür incelenmektedir. Çalışmanın son kısmında ekonometrik analizde kullanılan veri seti ve araştırma modeli tanıtılmakta; hemen ardından,

analiz sonucunda elde edilen ampirik bulgular değerlendirilmektedir. Son olarak bulguların literatür çerçevesinde tartışıldığı sonuç kısmıyla çalışma tamamlanmaktadır.

2. Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Mekânsal Belirleyicileri

Küreselleşen dünyadaki derinleşen rekabet ortamında, uluslararası yatırım akışları, ülkelerin stratejilerine göre belirlenmektedir. Ülkelerin değişmeyen coğrafi yapısı ile zamanla şekillenebilen kurumsal yapısı da ülkelerin stratejilerini belirleyen temel öğeler olarak süreçte önemli bir rol üstlenmektedir. Ülkeye dair gerçekleri yansıtan bu öğeler bütünü, esasen, ülkedeki mekânsal yapıyı gözleme imkânı vermektedir. İşte, iç içe geçerek kompleks bir yapıya bürünen tüm bu yapıtaşları, DYSY'nin mekânsal belirleyicileri olarak görülmektedir. Coğrafi ve kurumsal boyutun birlikte işlendiği mekânsal bağlam, bu yönüyle, DYSY'nin belirleyicileri için daha güçlü ve daha etkin bir yaklaşım imkânı vermektedir.

Ekonomik yaklaşıma alternatif sunan, yatırım davranışının coğrafi ve kurumsal düzenlenmesini öne çıkaran mekânsal yaklaşım; aynı zamanda, ÇUŞ'ları da "çoğulcu endüstriyel coğrafyanın (Yeung, 2001: 293)" bir parçası olarak analiz etmeye zemin hazırlamaktadır.⁴ Küresel entegrasyonun önemli bir parçası olan ÇUŞ'lar; ekonomik ve kültürel mesafeler arasında köprü kurmaları sebebiyle, çoklu bağlamlar arasındaki etkileşimi açıklamakta da etkili bir yol sunmaktadırlar. Farklı derecedeki ekonomiler arasında bağlantı sağlayan ÇUŞ'lar; sermayenin yanı sıra fikir, bilgi ve değer sistemlerinin sınır ötesine iletilmesinde de öncü olmaktadır (Meyer, 2004: 259; Meyer, Mudambi ve Narula, 2011: 237).

Sınır ötesi dış ortamın seçilmiş nitelikleriyle açıklanabilecek ÇUŞ'lar, tüm organizasyonların (müşteri, tedarikçi, rakipler) birleşimi sonucu var olan yerel bir ağa gömülü halde bulunmaktadır (Meyer vd., 2011: 239; Ghoshal ve Bartlet, 1990: 604). ÇUŞ'lar, devamlılıklarını sürdürebilmeleri adına bağlı olduğu ağ ile etkileşim içerisinde olmakta (Ghoshal ve Bartlet, 1990, s. 604), ekonomik bir varlık olmanın ötesine geçerek daha geniş söylem ve uygulamalara gömülü sosyo-mekânsal bir inşa haline dönüşmektedirler (Yeung, 1998'den aktaran Yeung, 2000). Kompleks bir yapı olarak karşımıza çıkan ÇUŞ'lar, sosyo-mekânsal inşa içerisinde şekillenmekte ve bu nedenle daha geniş sosyal ilişkiler, politik ve ekonomik süreçler ile çevresel değişim bağlamında incelenmektedirler (Dawley, 2011: 402; Yeung, 2000: 301; Yeung, 2001: 293).

Kompleks sosyomekânsal yapı içerisinde DYSY akışını konu alan bu çalışma; bütüncül bir mekânsal perspektiften işlediği teorik çerçeveyi güçlendirmek adına, DYSY akışlarını mekânsal bir bağlam içerisinde ele almaktadır. Coğrafi ve kurumsal boyutun birlikte işlendiği mekânsal bağlam, bu yönüyle, DYSY'nin belirleyicileri için daha güçlü ve daha etkin bir yaklaşım imkânı vermektedir. Bu doğrultuda, çalışma, DYSY akışlarını coğrafi ve kurumsal olmak üzere iki farklı boyutuyla detaylandırmaktadır.

Mekânsal bağlamın ana belirleyicilerinden olan coğrafi şartlar; artan küreselleşme hareketi ile değişen dünyayı ve oluşan yeni ekonomik düzeni anlamakta büyük rol oynamaktadırlar. Öyle ki, uluslararası serbestleşmenin bir sonucu olan uluslararası rekabet ortamı; birçok ekonomik faaliyetin coğrafyasında köklü değişikliklere neden olmaktadır. Ülkeler tarafından, piyasa ekonomisini etkinleştirme yollarına başvurulduğu bir dönüşüm sürecinin sonucu olarak görülen bu değişim rüzgârı; başta DYSY olmak üzere, küresel anlamdaki ekonomik seyrin gidişatını yeniden şekillendirmektedir. Her biri farklı yatırım eğiliminde olan yeni aktörlerin (örneğin bazı

⁴ Dawley'in (2011: 402), küresel üretim ağları yaklaşımı için atfettiği bu söylem, küreselleşen dünyadaki lokal farklılıkları öne çıkaran mekânsal yaklaşım için de benzer bir durumu ifade etmektedir.

Uzak Doğu ile Orta Avrupa ülkeleri) ortaya çıkması ve bölgesel ekonomik birliklerin (örneğin NAFTA ve ASEAN) kurulması; oluşan değişim rüzgarının somut bir göstergesi olarak görülmektedir. Küresel piyasa ekonomisi içerisinde rekabet halinde olan aktörlerin, uluslararası yatırımı ülke içerisine entegre edebilmeleri ve ÇUŞ'lar için daha uygun fırsatlar⁵ yaratma eğiliminde olmaları, bu durumu destekler niteliktedir (Dunning, 1998: 49-51).

Uluslararası yatırım akışlarının şekillenmesinde doğrudan etki sahibi olan coğrafi görünüm; mekânsal organizasyonların oluşması evresinde üstlendiği rol sebebiyle de süreç üzerinde dolaylı bir etki yaratmaktadır. Ülkelerin coğrafi özelliklerinin izin verdiği ölçüde şekillenen mekânsal organizasyon; kalkınmayla ilgili konular özelinde, oluşan ülkeler arası farklılıkları da açıkça yansıtmaktadır. Ülkedeki teknolojik gelişmişlik ve kurumsal tercihler ile de yakından ilişkili olan, mekânın bu sistematik organizasyonu; oluşturduğu ağ sistemi çerçevesinde, en temel düzeyde, ülkede bulunan iktisadi aktörler arasındaki ekonomik ve sosyal bağın güçlenmesi noktasında etken olarak görülmektedir. Bu ağ sisteminin güçlenmesi sonucu, kaynakların optimal kullanılmasını sağlayarak ekonomik uzmanlaşmaya izin vermesi; ekonomik bölgelerin büyümesini kolaylaştıran temel öge olarak da gösterilmektedir. Bu çerçevede gelişen mekânsal organizasyon, uluslararası yatırımın söz konusu ülkeye kanalize olmasını sağlayarak, ülke kalkınmasında öncü bir görev üstlenmektedir (Tümertekin ve Özgüç, 2020: 60).

Artan küresel entegrasyonun getirdiği fırsatlar ve üretimin çeşitli ülkelerde yapılması halinde kazanılan konumsal avantajlara rağmen; birtakım coğrafi şartlar, ülkeleri izole ederek üretim ağlarına katılmalarını engellemektedir (Lima ve Venables, 2001: 451). Yatırım yapılması düşünülen aday ülkenin diğer ülkelere olan mesafesi, sahip olduğu ortak sınırları, açık denizlere erişim imkânı, metropol bölgelere olan uzaklığı, karasallığı, iklimi, arazi büyüklüğü, jeolojik ve topografik özellikleri; uluslararası yatırımın engellenmesi ya da teşvik edilmesi noktasında önemli rol oynayan, temel coğrafi değişkenler olarak görülmektedir (Lima ve Venables, 2001: 452; Yavan, 2006: 167). Coğrafyanın DYSY üzerindeki etkisi, araştırmalarda arka planda kalmasına rağmen karar alma süreçlerinde önemli rol oynamaktadır. Öyle ki, yatırımlar için uygun ortamı sağlayamayan olumsuz nitelikteki coğrafi etmenler; ÇUŞ'ların, ekonomik ve teknolojik bakımdan gelişmiş kurumsal kalite düzeyi yüksek ülkelere yönelik faaliyetlerinde isteksizlik yaratabilmektedir (Redding ve Venables, 2004: 53).

Mekânsal belirleyicilerin bir diğer grubunu temsil eden, ülkenin kurumsal yapısı da ekonomik analizlerde gerektiği kadar yer edinememiştir. Oysa, Noth (2010)'un belirttiği üzere; kurumsal yapı, ekonominin uzun dönemdeki performansının altında yatan temel belirleyici faktördür. Oyunun kurallarını oluşturan, toplumsal ve ekonomik sistemin nasıl işlediğine dair ipucu veren kurumsal yapı; meydana getirdiği kısıtlamalar kümesi ile iki taraf arasındaki ilişkiyi tanımlamaktadır (North, 2010: 143-145). Bu sebeple, kentsel ve bölgesel ekonomik gelişmenin arkasında yatan kurumsal yapıyı detaylı şekilde analiz etmek; kalkınma ve yatırım alanında geliştirilen politikaların, daha sağlam bir zeminde tasarlanmasına ve uygulanmasına yol açmaktadır. Storper (2018)'a göre bu noktada, müreffeh seviyeye ulaşmış bölgelerin kurumsal evrimini ve diğer bölgelerin, müreffeh bölgeler ile rekabet edebilir güce ulaşmak amacıyla giriştikleri kurumsal değişimi incelemek önemli olacaktır. Ekonomik anlamda gelişme için bir ön koşul olan kaliteli kurumsal yapı; sadece kalkınmayı teşvik eden unsurları etkilemekle kalmamakta, aynı zamanda onlar tarafından şekillenmektedir. Bir yerin kurumları, o bölgedeki

⁵ Dunning'in (1980: 10), faaliyet gösterilen ülkeden elde edilen kazancı ifade etmek için kullandığı "konum avantajları" ile ilişkilendirilen fırsatlar; bu yönüyle, yabancı ülkelerde mevcut olan karşılaştırmalı üstünlüklere de atıfta bulunmaktadır (Çavuşgil, Knight ve Riesenberget, 2008: 115).

insanların ilgi alanlarını şekillendirmesi ve deneyimlerini tanımlaması sebebiyle toplum ile etkileşim içerisinde hareket etmektedir (Rodriguez-Pose, 2013: 1041; Rodriguez-Pose, 2020: 379; Storper, 2018: 260-263).

Zaman boyutunu da içine alan kurumsal analitik çerçeve, kurumların tarihsel süreçte geçirdikleri dönüşümü ve toplumsal evrimi nasıl etkilediklerini incelemeyi de mümkün kılmaktadır. Bu yönüyle, ekonomik performansın belirleyicisi olan ve genel anlamda toplumların teşvik yapısını yansıtan kurumların; ekonomik faaliyetleri yöneten aktörler için etkin ve verimli bir ortam sağlamaları halinde ekonomiye olumlu etkilerinin gözlemlenmesi beklenmektedir. Öyle ki, uzun vadede istikrarlı bir iktisadi gelişme ancak kurumların istikrarlı bir şekilde verimlilik artışına yol açan faaliyetleri özendirilmesi ve desteklenmesi ile mümkün olmaktadır (Dumludağ, 2014: 21; Pamuk, 2015: 6).

DYSY⁶ akışlarının; özellikle gelişmekte olan ülkelere yönelik artışı da konuyla ilgili dikkat çeken bir noktadır. Walsh ve Yu (2010)'nun da belirttiği üzere; DYSY'nin nispeten güçlü kurumlara sahip ülkelere aktığı ve yatırımcıların siyasi istikrarsızlık, esnek olmayan düzenlemeler vb. gibi göstergeler hakkında endişelenmesi gerektiği sezgiseldir. Ancak bu argümanları desteklemek için sunulan kanıtlar, literatürde az ve dağınık haldedirler (Walsh ve Yu, 2010: 3). Diğer taraftan; kurumsal yapıyı ölçme zorlukları, kurumların yere ve zamana göre değişkenliği, formal ve informal kurumların entegrasyonunu doğru tanımlayamama gibi nedenler de kurumsal yapının etkisi üzerine kapsayıcı kılavuzlar oluşturmayı zorlaştırmaktadır (Rodriguez-Pose, 2013: 1042). Buna rağmen, ekonomik gelişmeyle ilgili olan DYSY akışları, kurumsal yapının kalitesi ile ilişkilendirilen temel başlıklar arasında, önemini giderek artırmaktadır (Dumludağ ve Şükrüoğlu, 2007: 134).

Kurumsal yapı ile DYSY akışları ve ekonomik gelişme arasındaki bağlantıyı irdeleyen çalışmalar incelendiğinde; vurgu yapılan esas noktanın teşvik mekanizması olduğu görülmektedir. Dumludağ (2014: 21)'a göre, az gelişmiş ülkelerin ortak noktası da teşvik yapısını oluşturan ülke kurumlarının, bireylerin ekonomik ve politik olarak kendilerini rahatça ifade edebilecekleri, rekabeti teşvik eden bir ortam sağlayamıyor oluşlarıdır. İşlem maliyetleri, kaynak ve yetenek gelişimi gibi bağlantılar yoluyla teşvik mekanizmalarını etkinleştiren kurumsal yapı; yatırımcıların piyasaları içselleştirme tercihlerini ve yatırımların ekonomilere giriş kararlarını belirleyen temel parametreleri şekillendirmektedir (Meyer, 2001: 358; Meyer ve Nguyen, 2005: 65).

Anlaşıldığı üzere, DYSY hareketleri, iktisadi unsurların yanında coğrafi ve kurumsal unsurlar ile de ilişkilendirilmektedir. Özellikle DYSY'nin belirleyicilerini çok boyutlu bir biçimde değerlendirebilme imkânı tanıyan teorik yaklaşımlar ampirik çalışmaların yapılmasına da zemin hazırlamaktadır. Bu kapsamda ulusal literatürde DYSY akımlarını daha geniş bir bakış açısıyla ele alan çalışmaların yetersizliği, DYSY ile mekânsal dinamikler arasındaki etkileşimin boyutunu, çok yönlü bir şekilde ortaya koyarak literatüre katkı sunmayı amaçlamaktadır. Bu doğrultuda ilerleyen çalışma, kurumsal ve coğrafi bağlama birlikte yer vermekte ve DYSY'nin belirleyicilerini panel veri analizi yöntemiyle analiz etmektedir.

⁶ Literatürde, DYSY'lerin ülke ekonomisine olan etkisi tartışılmaya devam edilse dahi; yaygın kanı, iktisadi anlamda verimlilik sağladıkları ve iktisadi gelişmeye olanak tanıdıkları yönündedir.

3. Literatüre Bakış

DYSY'nin lokasyonunu konu alan çalışmaların, özellikle küreselleşmenin ivme kazandığı son 30-40 yılda artış gösterdiği söylenebilir. Yavan (2009: 1675)'in da belirttiği üzere, bölgesel/yerel ekonomik kalkınmada önemli bir rol oynayan DYSY'ye dair çalışmalar, akademisyenler ile politika yapıcılarının ilgisini çekmektedir. Ne var ki, çalışmalarda genel itibarıyla ekonomik unsurlar ön plana çıkmakta ve DYSY'nin yer seçimi kararında bu unsurların etkisi araştırılmaktadır. Oysa, mekânsal bağlam da DYSY akışları üzerinde etkili bir unsur olarak dikkat çekmektedir. Bu doğrultuda, DYSY'nin mekânsal belirleyicilerini ele alan bu çalışmada, literatür taraması mekânsal bağlamı yansıtan çalışmalar üzerinden aktarılmaktadır. Öyle ki, incelenen çalışmalarda mekân faktörü öne çıkarılmasa da ele aldıkları coğrafi şartlar ve/veya kurumsal yapı, mekânsal bağlamı yansıtan temel yapı taşlarıdır. Dolayısıyla, bu yapı taşları çalışmanın da konusunu oluşturan mekânsal dinamikler ile DYSY akışları arasındaki etkileşimi ortaya çıkarma imkânı sağlamaktadır.

Uluslararası literatürdeki çalışmalar incelendiğinde, çoğunlukla kurumsal yapının irdelendiği görülmektedir. Orta Doğu ve Afrika ülkeleri üzerine yaptığı çalışmasında, Kadi (1999); söz konusu ülkelerin makroekonomik şartları ile birlikte kurumsal yapıların, DYSY akışları üzerindeki etkisini araştırmıştır. Ekonomik özgürlük, kredi piyasası düzenlemeleri, okur-yazarlık oranı gibi değişkenler üzerinden gerçekleştirilen söz konusu çalışmada; ekonomik özgürlük ortamı ile ülkedeki DYSY miktarı arasında pozitif bir ilişki tespit edilmiştir. Drabek ve Payne (2002) de, çalışmalarında, kurumsal yapının önemli bir sonucu olan ülkedeki risk ve belirsizlik ortamı ile DYSY akışları arasındaki ilişkiyi ele almışlardır. Yazarlar, şeffaflık verisi ile DYSY arasındaki bağlantıyı geliştirmiş ve geliştirmekte olan ülkeler için incelemiş ve değişkenler arasında pozitif yönlü korelasyon bulunmuştur. Siroopoulos, Tsagkanos, Svingou ve Daskalopoulos (2021), Arap ülkelerindeki yönetim seviyesinin DYSY üzerindeki etkisini inceledikleri çalışmalarında, kurumsal göstergeleri dikkate almışlardır. Siyasi istikrar, hukukun üstünlüğü, yolsuzluğun kontrolü, hesap verilebilirlik gibi kurumsal göstergeler gibi kurumsal yapıyı iyileştirici tüm uygulamaların, DYSY akışlarını olumlu yönde etkilediği sonucuna varılmıştır.

Literatürdeki çalışmalardan bazıları formel kurumsal yapının yanı sıra, kurumsal yapının bir diğer boyutunu yansıtan informal kurumsal yapıyı da araştırmalarına dahil etmişlerdir. Öte yandan, informal kurumsal yapının ele alındığı çalışmalar çok daha sınırlı düzeydedir. Holmes Jr., Miller, Hitt ve Salmador (2013); yaptıkları çalışmada, ilk olarak, informal kurumların formel kurumlara; ardından, formel kurumların DYSY'ye olan etkisini incelemişlerdir. Aşamalı olarak analize tabi tutulan değişkenler, informal kurumların DYSY üzerindeki dolaylı etkisini farklı bir yönüyle açığa çıkarmıştır. Gelişmiş ve geliştirmekte olan ülkeler üzerine yapılan analiz sonucunda, beklenilenin aksine iyi kurumsal göstergelerin DYSY üzerindeki olumsuz etkisine rastlanılmıştır. Artan ve Hayaloğlu (2015) da DYSY ile kurumsal yapı arasındaki ilişkiyi irdelemeyi amaçladıkları çalışmada; formel ve informal kurumsal etmenlere birlikte yer vermişlerdir. OECD ülkelerini temel alan çalışmada; ülkelerin kurumsal kalitelerine dair izlenim imkânı veren sosyoekonomik durum, hükümet istikrarı, bürokratik kalite, iç ve dış karışıklıklar, askeriyenin politikaya etkisi, yatırım profili, etnik ve dinsel gerilimler gibi birçok bileşenin yer aldığı politik risk göstergesi kullanılmıştır. Yapılan analiz sonucunda; iç ve dış karışıklıklar, etnik ve dinsel gerilim, yolsuzluk, askeriyenin politikaya etkisi bileşenleri ile DYSY arasında negatif; diğer bileşenler ile DYSY arasında pozitif ilişki saptanmıştır. Sosyoekonomik durum, yatırım profili, iç karışıklık ve dinsel gerilim ile DYSY arasındaki bağlantının daha güçlü olduğunu belirten çalışma; tüm bileşenlerin yer aldığı politik risk göstergesinin güçlü bir etmen olduğunu ileri sürmektedir. Hong, Lee, Oh

ve Shin (2023) ise, çalışmalarında tamamıyla informel kurumsal yapıya odaklanmışlardır. Bu çerçevede, kültürel faktörler arasında yer alan din olgusunun DYSY akışlarına olan etkisini inceledikleri çalışmada, ülkeler arası dini mesafe kavramı üzerinden ilerlemişlerdir. Seçilmiş ülkeler üzerine yapılan analiz sonucunda dini mesafenin arttıkça, DYSY akışlarında azalmanın gerçekleştiği; yatırım anlaşmaları vb. etmenlerin ise ülkeler arası dinsel farklılığın olumsuz etkilerini giderdiği anlaşılmaktadır. Din olgusunun yanı sıra ortak dil ve tarihi geçmiş etmenlerinin pozitif etkisini inceleyen çalışma; informel kurumsal yapının etkisini destekler niteliktedir.

Literatürde, kurumsal yapı ile DYSY akışları arasındaki bağlantı her ne kadar farklı bakış açıları ile farklı değişkenler açısından incelense de bu bağlamda yapılan çalışmalarda, mekânsal bağlam ile DYSY akışları arasındaki bağlantının yeterince ele alınmadığı dikkat çekmektedir. Diğer yandan, kurumsal yapı yanında coğrafi yapının da irdelendiği çalışmaların mekânsal bir yaklaşım sundukları görülmektedir. Stein ve Daude (2001) tarafından, çekim modeli temelinde yapılan çalışma, karşılıklı DYSY akış ve stoğunu belirleyen coğrafi ve kurumsal faktörlere odaklanması sebebiyle, buna iyi bir örnek teşkil etmektedir. Öyle ki, coğrafi şartların yanı sıra kurumsal yapıyı formel ve informel olarak detaylandıran çalışma; yatırımcı ülke ile ev sahibi ülke arasındaki mesafe, komşuluk, ortak dil, kolonyal bağlantı ve kurumsal göstergelere yer vermektedir. 28 yatırımcı ülke ile 63 ev sahibi ülke verileri üzerinden gerçekleştirilen analiz sonucunda; mesafe ile DYSY arasında negatif, ortak informel kurumsal yapı ile DYSY arasında pozitif yönlü bir ilişki saptanmıştır. Formel kurumsal göstergelerden; hesap verilebilirlik dışında kalan (bürokratik kalite, siyasi bağımsızlık, hükümetin etkinliği) göstergeler ile DYSY arasında pozitif yönlü etkileşim mevcut iken hesap verilebilirlik göstergesi ile anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir. Blonigen, Daves, Waddell ve Naughton (2007)'in da büyük ölçüde göz ardı edilen mekânsal perspektifi vurgulamayı amaçladıkları çalışmada; çekim modeli çerçevesinde, 20'si OECD ülkesi olmak üzere 35 ülke için, mekânsal bağımlılık ile DYSY arasındaki bağlantıyı analiz etmişlerdir. DYSY'nin, beklenilenden daha yüksek oranda coğrafi şartlara göre belirlendiğini gösteren analiz sonucu; çalışma içerisinde, mekânsal seçimden dolayı oluşabilecek maliyetler ile ilişkilendirilmektedir. Çalışma, ayrıca, mekânsal bağımlılığın incelenen ülke örneğine oldukça duyarlı olduğunu; örneklemin coğrafi kapsamının, DYSY için farklı motivasyonları destekleyen kanıtları inceleme açısından önemli olduğunu belirtmektedir. Benzer şekilde, çekim modeli kullandıkları çalışmada, Belgibayeva ve Plekhanov (2019); ülkeler arası mesafe, ortak sınır, ortak dil, ortak tarihi geçmiş ve yolsuzluk gibi, coğrafi ve kültürel yönleriyle inceledikleri BM ülkelerinin DYSY akışlarını analiz etmişlerdir. Yatırımcı ülke ile ev sahibi ülke arasındaki bağlantıyı irdeleyen analizleri sonucunda; DYSY akışlarının, mesafenin ve yolsuzluk seviyesinin artması durumunda azalacağı, diğer durumların varlığında ise artacağı sonucuna ulaşılmıştır.

Anlaşıldığı üzere literatürde DYSY akışlarının belirleyicileri için yaygın olarak formel kurumsal yapının ele alındığı, informel kurumsal yapı ile coğrafi şartların ise arka planda kaldığı görülmektedir. Diğer yandan, mekânsal dinamikleri oluşturan tüm bu yapı taşlarına birlikte yer veren az sayıdaki çalışmanın, bir faktör grubuna daha fazla yöneldiği dikkat çekmektedir. Ayrıca, DYSY'nin mekânsal ve kurumsal belirleyicilerini birlikte ele alan çalışmaların çoğunlukla uluslararası literatürde yoğunlaşması bu çalışmanın kaleme alınmasında temel motivasyon kaynağı olmuştur. Türkçe literatür incelendiğinde, kurumsal boyutun DYSY akışlarına olan etkisi üzerinde durulduğu fark edilmektedir. Bu çerçevede oluşturulan çalışmaların, DYSY akışlarının belirleyicileri konusunda, klasik ekonomik görüşe alternatif sunmalarına karşın; mekânsal dinamikleri tam olarak açıklayabildikleri düşünülmemektedir. Oysa, mekânsal bağlam ile DYSY

akışları arasındaki bağlantıyı daha kapsamlı bir şekilde irdelemenin, DYSY'nin belirleyicileri açısından daha açıklayıcı bir çerçeve sunması beklenmektedir. Bu çalışma, DYSY hareketleri ile mekânsal dinamikler arasındaki etkileşimin boyutunu, çok yönlü bir şekilde ortaya koyarak Türkçe literatürdeki boşluğu doldurmayı hedeflemektedir. Bu doğrultuda ilerleyen çalışma, kurumsal ve coğrafi bağlama birlikte yer vermektedir. Böylece, çalışma kapsamında yapılan analiz sonucu elde edilen bulguların araştırmacılara, politika yapımcılarına ve uygulayıcılara yol göstermesi beklenmektedir. Öyle ki, çalışma çerçevesinde, sosyokültürel bir zemin olarak görülen mekânsal bağlam, DYSY akışlarının temel belirleyicilerinden biri olarak değerlendirilmektedir.

4. Ekonometrik Analiz

DYSY akışlarının yer seçimi kararı üzerinde etkili olan mekânsal bağlamı, coğrafi ve kurumsal faktörler üzerinden ele alan çalışmada; söz konusu etkileşimi incelemek amacıyla ekonometrik analize⁷ başvurulmuştur. Ulaşılan ampirik bulgular aracılığıyla, DYSY'nin yer seçimi üzerinde etkili olan mekânsal faktörlerin ana hatlarıyla belirlenmesi mümkün olacaktır. Ekonometrik analiz sonucu ulaşılan ampirik bulgulara değinmeden önce, kullanılan veri seti ve tercih edilen metodoloji aktarılmakta, ardından ulaşılan ampirik bulgulara yer verilmektedir.

4.1. Veri Seti ve Araştırma Modeli

Çalışma kapsamında uygulanan ekonometrik analiz için oluşturulan panel veri kesitine, mevcut durumda OECD üyesi olan 38 ülkenin⁸ tümüne ait, 2001-2017 periyodunu kapsayan yıllık verileri dahil edilmiştir.

Çalışmada OECD üyesi ülkelere yer verilmesinin temel sebebi, bu ülke grubunun küresel DYSY akışının büyük bir payına sahip olmalarıdır. Uluslararası yatırım akışlarının büyük bir kısmına ev sahipliği yapan OECD ülke grubunun analizde yer alması, yapılan çalışmadan çıkarılan sonuçların, uluslararası DYSY akışlarının dinamiğini yansıtılabilme olasılığını artırdığı düşünülmektedir. Özellikle, son yıllardaki genişlemeleri sonucu farklı coğrafyalardan katılımlar ile kurumsal ve coğrafi anlamda çeşitlenen OECD üye ülkelerinin tümüyle analizde yer alması; ulaşılan ampirik bulguların küresel düzlemde uygulanabilirliğini artırmaktadır. Diğer yandan, zaman periyodu; alandaki verilerin ulaşılabilirliği ve analiz metoduna uygunluğu sebebiyle, belirtilen yıl aralığı olarak belirlenmiştir. Böylece, çalışmada; zaman boyutu (T) 17 yıldan, kesit boyutu (N) ise 38 ülkeden oluşan bir panel veri seti kullanılmıştır.

DYSY akışları üzerindeki mekânsal belirleyicileri etkili bir şekilde yansıtabilecekleri tahmin edilen değişkenler; literatürde yer alan ampirik çalışmalar incelenerek kararlaştırılmıştır. Tablo 1'de veri seti ve değişkenler; tanımlamaları, değer birimleri ve ulaşılan veri kaynakları ile birlikte yer almaktadır.

⁷ Analizin uygulanmasında STATA-17 paket programından yararlanılmıştır.

⁸ 2023 itibarıyla OECD'ye üye olan ülkeler; Almanya, Avustralya, Avusturya, Belçika, Birleşik Krallık, Birleşmiş Devletler, Çekya, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, Güney Kore, Hollanda, İrlanda, İspanya, İsrail, İsveç, İsviçre, İtalya, İzlanda, Japonya, Kanada, Kolombiya, Kosta Rika, Letonya, Litvanya, Lüksemburg, Macaristan, Meksika, Norveç, Polonya, Portekiz, Slovakya, Slovenya, Şili, Türkiye, Yeni Zelanda ve Yunanistan'dır (OECD, 2023a).

Tablo 1: Veri Seti ve Değişkenler

Değişken Kodu	Değişken Tanımı	Değişken Birimi	Veri Kaynağı
FDI	Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları	Milyar dolar	UNCTAD (2023)
ECO	Ekonomik Özgürlük Endeksi	Puan (0-100 aralığı)	Fraser Institute (2023)
LAW	Hukukun Üstünlüğü Göstergesi	Puan (0-100 aralığı)	WB (2023b)
AREA	Yüzölçümü	Kilometrekare	UN (2023)
DISTANCE	Mesafe*	Kilometre	Google Maps (t.y.)
dGDPPPP	Kişi Başına Düşen Milli Gelirdeki Değişim	Bin dolar	OECD (2023c) & WB (2023a)
WAGE	Ortalama Ücretler	Bin dolar	OECD (2023b)

* Ülkelerin ticari merkezlerinin, Rotterdam ve New York (DYSY akışının yoğun olduğu bölgelerin orta noktaları) şehirlerine olan uzaklığı dikkate alınmıştır.

Modele dahil edilen doğrudan yabancı sermaye yatırımları bağımlı değişken; diğerleri ise bağımsız değişkenler olarak kabul edilmektedir. Ekonomik özgürlük endeksi ve hukukun üstünlüğü göstergesi ile kurumsal yapının; yüzölçümü ve mesafe ile de coğrafi şartların, DYSY akışları üzerindeki etkisi incelenme imkânı bulmaktadır. Modelin açıklayıcılığını artırmak amacıyla eklenen kişi başına düşen milli gelirdeki değişim ile ortalama ücretler ise kontrol değişkenleri olarak yer almaktadır. Böylece, mekânsal etkenlerin yanı sıra ekonomik yapıyı yansıtan diğer etken grupları da modele dahil edilerek; uluslararası DYSY akışlarının belirleyicileri daha gerçekçi bir zeminde ele alınmaktadır.

Bağımlı değişken olarak ele alınan doğrudan yabancı sermaye yatırımları, milyar dolar cinsinde ifade edilmektedir. Bağımsız değişkenler benzer ölçek ve birimlerde veri setine dahil edilmiştir. Ekonomik özgürlük ve hukukun üstünlüğü göstergelerinin 0-100 aralığına karşılık gelecek değerleri kullanılmıştır. Benzer şekilde, kişi başına düşen milli gelirdeki değişim ile ortalama ücretler değişkenleri de bin dolar cinsinden ele alınmışlardır. Kişi başına düşen milli gelir veri seti, ülke vatandaşlarının gelirindeki artış veya azalışın uluslararası DYSY akışları üzerindeki etkisini tespit edebilmek amacıyla yıllar arasındaki değişimi yansıtacak şekilde veri setine eklenmiştir. Söz konusu düzenlemelerin dışında, veri setlerinde herhangi bir revize yapılmamış; diğer değişkenler, veri kaynaklarından ulaşıldığı hali ile veri setinde yer almışlardır.

Analiz, değişilen veri seti kullanılarak; kontrol değişkenlerin varlığına göre iki farklı model üzerinden yürütülmektedir. Ekonometrik analizin, iki farklı model üzerinden sonuçlandırılması; açıklayıcı değişkenlerin etkisini detaylandırabilme olasılığını da artırmaktadır. Bu doğrultuda oluşturulan modeller, aşağıdaki gibi gösterilmektedir:

$$FDI_{it} = \alpha + FDI_{t-1} + \beta_1 ECO_{it} + \beta_2 LAW_{it} + \beta_3 AREA_{it} + \beta_4 DISTANCE_{it} + \beta_5 dGDPPPP_{it} + u_{it} \quad (1)$$

$$FDI_{it} = \alpha + FDI_{t-1} + \beta_1 ECO_{it} + \beta_2 LAW_{it} + \beta_3 AREA_{it} + \beta_4 DISTANCE_{it} + \beta_5 dGDPPPP_{it} + \beta_6 WAGE_{it} + u_{it} \quad (2)$$

Modellerde yer alan α değerleri sabit terimi, u_{it} değerleri standart hata terimini, β değerleri ise bağımsız değişkenlerin katsayılarını göstermektedir. Değişkenleri tanımlamak için kullanılan i kesit boyutunu, t ise zaman boyutunu tanımlamaktadır. Ayrıca modele dâhil ettiğimiz FDI_{t-1} , bağımlı değişken olan doğrudan yabancı sermaye yatırım akışlarının bir gecikmeli değerini göstermektedir. Modele dahil edilen bu değer, çalışmada kullanılması tercih edilen, dinamik panel veri modellerinden Sistem-GMM (Sistem Genelleştirilmiş Momentler Metodu)

yönteminin metodolojisinden kaynaklanmaktadır. Bu doğrultuda, dinamik panel veri modelleri ile Sistem-GMM yöntemi, ayrı bir başlık altında, detaylı bir şekilde işlenmekte; aynı zamanda, Sistem-GMM yönteminin seçilme nedenleri üzerinde durulmaktadır.

4.2. Metodoloji

Fark-GMM tahmincisinde, modelin ilk farkının alınmasıyla oluşabilecek dezavantajları⁹ irdeleyen Arellano ve Bover (1995) tarafından geliştirilen Sistem-GMM tahmincisi, hata terimleri arasında otokorelasyon yaratmadan bireysel etkileri göz ardı edebilecek bir model dönüşümü sunmaktadır. Arellano ve Bover (1995); önerdikleri bu dönüşüm yöntemini, hata terimleri arasındaki diklik koşullarını sağlayan, önceden belirlenmiş araç değişkenlere sahip modeller için bir alternatif olarak görmektedir. İleri ortogonal sapmalar dönüşümü olarak adlandırılan bu yöntem, Arellano-Bond Fark GMM tahmincisinin kullandığı birincil fark dönüşümü yönteminden de metodolojik anlamda farklılıklar göstermektedir. Daha sonrasında, T'nin küçük olduğu dinamik panel veri modelleri için etkili tahmincilerin üretilmesinde başlangıç koşullarından yararlanmanın önemini yeniden irdeleyen Blundell ve Bond (1998); klasik GMM yaklaşımına alternatif bir yöntem geliştirmektedir. Blundell ve Bond (1998), geliştirilen bu yöntem neticesinde tasarladıkları tahmincilerin performansında; Monte Carlo simülasyonları tarafından da klasik GMM tahmincilerine kıyasla bir iyileşme görüldüğünü ileri sürmektedir (Arellano ve Bover, 1995: 29, 48; Baltagi, 2005: 142,147; Blundell ve Bond, 1998: 115,138; Harris vd., 2008: 263,266).

Blundell ve Bond'un (1998) ele aldığı, dışsal değişkeni olmayan basit bir otoregresif panel veri Modeli (3)'de gösterilmektedir:

$$Y_{it} = \delta Y_{it-1} + \mu_i + v_{it} \quad (3.)$$

$i=1,2,\dots,N$ ve $t=1,2,\dots,T$ için $E(\mu_i)=0$, $E(v_{it})=0$ ve $E(\mu_i v_{it})=0$ varsayımlarının geçerli olduğu modelde, Blundell ve Bond (1998); moment koşullarının tek bir diklik koşuluna indirgendiği $T=3$ olduğu duruma odaklanmaktadır. $E(Y_{i1}\Delta v_{i3})=0$ koşulunun sağlandığı bu durumda δ tam olarak tanımlanmakta ve böylece ΔY_{i2} 'nin Y_{i1} üzerinde çalıştırılması ile ilk aşama regresyon elde edilmektedir. Diğer bir deyişle, $t=2$ durumunda denklemin her iki tarafından Y_{i1} çıkarılması, regresyona ulaşılmasını sağlamaktadır:

$$\Delta Y_{i2} = (\delta-1)Y_{i1} + \mu_i + v_{i2} \quad (4.)$$

Böyle bir durumda, $E(Y_{i1}\mu_i)>0$ olması beklendiğinden; $(\delta-1)$, genellikle yukarı eğilimli (sıfıra doğru) olma yönelimindedir. Durağanlık varsayımı altında, bu durumun fonksiyonel şekli, (5.)'da verildiği gibidir:

$$\text{plim}(\delta-1) = (\delta-1) c / c + (\sigma_\mu^2 / \sigma_u^2) \quad (5.)$$

Burada $c = (1 - \delta) / (1 + \delta)$ olarak gösterilmektedir. Böyle bir durumda yanlışlık terimi, Y_{i1} araç değişkenine ilişkin tahmin edilen katsayıyı etkili bir şekilde sıfıra doğru ölçeklendirir. Bu durum, $\delta \rightarrow 1$ olması halinde, (6.)'da gösterildiği gibidir:

$$\tau = (\sigma_u^2 c)^2 / \sigma_\mu^2 + \sigma_u^2 c \quad (6.)$$

⁹ Birinci fark dönüşümünün kullanılması sebebiyle Arellano-Bond tahmincisinin, dengesiz ya da T'nin küçük olduğu panel verilerde zayıf kaldığı görülmektedir. Ayrıca, otoregresif parametre sayısının çok fazla olması ya da birim etkinin varyansının artık hata varyansı oranına göre yüksek olması da tahmincinin zayıf kalmasına neden olarak gösterilmektedir (Yerdelen Tatoğlu, 2023: 161).

Buradan hareketle, $(\sigma_\mu^2 + \sigma_u^2)$ 'nin büyümesi ve $\delta \rightarrow 1$ olması halinde; Sistem-GMM tahmincisinin, Fark-GMM'e kıyasla daha etkin bir tahminci olduğu ileri sürülmektedir (Baltagi, 2005: 147-148; Blundell ve Bond, 1998: 120).

Eklene bir dizi yöntem ile zamanla geliştirilen GMM yaklaşımı, daha etkin tahminçiler üretilmesi noktasında, kazanımlarına da devam etmektedir. White (1980) tarafından geliştirilen iki aşamalı tahmin yöntemi de bu kazanımların başlıca örneklerinden birisi olarak gösterilmektedir. Öyle ki, GMM yaklaşımına kazandırılan iki aşamalı tahmin yöntemi; hata terimlerindeki heteroskedastisite varlığında dahi tutarlı parametre tahminlerine ulaşması sebebiyle, önemli bir etkinlik sorununu gidermektedir. Öte yandan, oluşturulan iki aşamalı GMM tahmincisi, standart hataların ciddi anlamda aşağıya doğru sapmalı olması sorununu ortaya çıkarmaktadır. Oluşan bu sorun ise Windmeijer (2005) tarafından, moment koşullarının kullanımı ile çözüme kavuşturulmaktadır¹⁰ (White, 1980: 817; Windmeijer, 2005: 25). Zamanla genişleyen GMM yaklaşımına kazandırılmış bir diğer yöntemin ise Roodman (2009) tarafından geliştirildiği görülmektedir. Uyguladığı metodolojik yaklaşım ile diğer GMM yöntemlerinden daha gelişmiş bir metot sunan Roodman (2009); sunduğu metodun, araçları "collapse" edebilme özelliği sayesinde, etkinlik yönünden birçok kazanım¹¹ gerçekleştirdiğini ileri sürmektedir¹² (Roodman, 2009: 87).

Çeşitli metodolojik yaklaşımların sunulduğu yöntemler ile genişleyen Sistem-GMM yaklaşımının; etkinlik yönünden, diğer dinamik panel veri modellerine göre ön plana çıktığı görülmektedir. Harris vd. (2008)'nin de belirttiği üzere, doğru tahminci kavramı, dışsallık ve uygunluk olmak üzere iki farklı yönü ile ön plana çıkmakta; fakat bu noktada, Monte-Carlo kanıtlarına dayandırılarak verilen kararlar genel anlamda sonuçsuz kalmaktadır. (Harris vd., 2008: 272).

Bu kapsamda, çalışmada da kullanılan Sistem-GMM tahmincisinin, söz konusu iki özelliği taşıyıp taşımadığına karar vermek adına, literatürde iki farklı test¹³ önerilmektedir. Bunlardan ilki Arellano ve Bond (1991) tarafından önerilen otokorelasyon testidir. GMM yaklaşımının geçerli olması adına, ikinci dereceden otokorelasyon olmaması şartını inceleyen test; sabit etkiler dışında oluşan otokorelasyonu tespit etmek için birinci fark modelinin artıklarına uygulanmaktadır. Burada, GMM tahmincisinin geçerliliğini kabul edebilmek için; "ikinci dereceden otokorelasyon yoktur" şeklinde kurulan H_0 hipotezinin reddedilememesi gerekmektedir (Roodman, 2009: 119; Yerdelen Tatoğlu, 2023: 175). Önerilen bir diğer test grubu ise araçların geçerliliği için söz konusu olan Sargan/Hansen¹⁴ testleridir. GMM yaklaşımının geçerliliği için önemli bir varsayım olan, araç değişkenlerin dışsal olması durumunun tespitinde kullanılan Sargan/Hansen testleri; açıklayıcı değişkenler ile hata terimleri arasında korelasyon olup olmasını incelemektedir. Korelasyonun olmaması, kullanılan

¹⁰ Bahsedilen yöntemler, STATA programına verilen komut dizisine, "twostep" ve "vce(robust)" komutlarının eklenmesi ile uygulanmaktadır.

¹¹ Kazanımlar, söz konusu makalede (Roodman, 2009) ayrıntılı bir biçimde verilmektedir.

¹² Bahsedilen yöntem, STATA programına verilen komut dizisine, "xtabond2" komutunun eklenmesi ile uygulanmaktadır.

¹³ Söz konusu testlerle birlikte korelasyon analizinin uygulanması da tahmin sonuçlarının uygunluğunu göstermesi açısından önem taşımaktadır. Temelde, iki değişken arasındaki doğrusal ilişkinin gücünü veya derecesini ölçmek için uygulanan korelasyon analizi; çoklu doğrusal bağlantı probleminin olup olmadığına dair verdiği izlenim ile bunu sağlamaktadır (Büyüköztürk, 2008: 100; Gujarati ve Porter, 2009: 20).

¹⁴ Benzer metodolojik yaklaşımda olan test yöntemlerinden Sargan testi, tek aşamalı GMM tahminçileri için uygun bulunurken; iki aşamalı GMM tahminçileri için genellikle heteroskedastisite altında da tutarlı olan Hansen testi kullanılmaktadır (Roodman, 2009: 98; Yerdelen Tatoğlu, 2023: 173).

araçların dışsal olduğuna; bir diğer deyişle aşırı tanımlama kısıtlamalarının geçerli olduğuna işaret etmektedir. Burada, araçların dışsal olduğu varsayımını sağlayabilmek için, “aşırı tanımlama kısıtlamaları geçerlidir” şeklinde kurulan H_0 hipotezinin reddedilememesi gerekmektedir (Roodman, 2009: 97-99; Yerdelen Tatoğlu, 2023: 173). Sonuç olarak, tüm bu test ve analizlere yer vermek; tahmincinin etkin, tutarlı ve sapmasız tahmin sonuçları verip vermediğini; bir diğer ifadeyle güvenilir olup olmadığını anlamamıza yardımcı olmaktadır.

4.3. Ampirik Bulgular

Sağladığı avantajlar sebebiyle, iki aşamalı Sistem-GMM tahmincisinin kullanılması; çalışma kapsamında ele alınan panel veri seti ve model için de tercih sebebi olmaktadır. Kullanılan tahminciden elde edilen bulgulara Tablo 2’de; elde edilen bulguların güvenilirliğini gösterecek uygulamalara ise Tablo 3 ve Tablo 4’te yer verilmektedir.

Tablo 2: Sistem-GMM Tahmin Sonuçları

Wald	Model I		Model II	
	162,01***		205,76***	
Bağımsız Değişkenler	Katsayı	Standart sapma	Katsayı	Standart sapma
FDI(t-1)	0,486***	0,115	0,494***	0,097
ECO	1,258**	0,580	1,120**	0,560
LAW	-0,221*	0,120	-0,451**	0,174
AREA	0,005**	0,002	0,004**	0,002
DISTANCE	-0,002**	0,001	-0,001	0,001
dGDPPPP	2,515	1,854	2,212	1,812
WAGE			0,405**	0,183

Tabloda yer alan *, ** ve *** işaretleri, sırasıyla, katsayıların %10, %5 ve %1 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir.

Tablo 2’deki bulgular incelendiğinde, her iki modelin, %1 anlamlılık düzeyinde bir bütün olarak anlamlı oldukları görülmektedir. Ampirik bulgulara göre, modellere dahil edilen gecikmeli bağımlı değişkenin katsayı işareti, her iki modelde de pozitif ve DYSY akışları ile arasında istatistiksel olarak %1 düzeyinde anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Bir dönem öncesinde ülkeye doğru gerçekleşen DYSY akışının 1 birim artması, bir dönem sonraki ülkeye doğru gerçekleşecek DYSY akışını; ilk modelde 0,486, ikinci modelde 0,494 oranında artırmaktadır. Ekonomik özgürlük ortamını temsilen modellere dahil edilen bağımsız değişkenin katsayı işareti her iki modelde de pozitif ve DYSY akışları ile arasında istatistiksel olarak %5 düzeyinde anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Ekonomik özgürlük endeksinin 1 birim artması, ülkeye doğru gerçekleşecek DYSY akışını; ilk modelde 1,258, ikinci modelde 1,120 oranında artırmaktadır. Hukukun üstünlüğünü temsilen modellere dahil edilen bağımsız değişkenin katsayı işareti her iki modelde de negatiftir ve DYSY akışları ile arasında, istatistiksel olarak, ilk modelde %10 düzeyinde, ikinci modelde %5 düzeyinde anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Hukukun üstünlüğü göstergesinin 1 birim artması, ülkeye doğru gerçekleşecek DYSY akışını; ilk modelde 0,221; ikinci modelde 0,451 oranında azaltmaktadır. Ülkenin yüzölçümünü temsilen modellere dahil edilen bağımsız değişkenin katsayı işareti her iki modelde de pozitif ve DYSY akışları ile arasında istatistiksel olarak %5 düzeyinde anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Yüzölçümünün 1 birim artması, ülkeye doğru gerçekleşecek DYSY akışını; ilk modelde 0,005,

ikinci modelde 0,004 oranında artırmaktadır. Ülkenin ticari merkezinin, dünyadaki belirlenmiş ticari merkezlere olan mesafesini temsilen modellere dahil edilen bağımsız değişkenin katsayı işareti her iki modelde de negatiftir ve DYSY akışları ile arasında, ilk modelde istatistiksel olarak %5 düzeyinde anlamlı bir ilişki tespit edilirken, ikinci modelde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır. Şehirler arasındaki mesafenin 1 birim artması, ülkeye doğru gerçekleşecek DYSY akışını; ilk modelde 0,002 oranında azaltmaktadır. Kişi başına düşen milli gelirdeki değişimi temsilen modellere dahil edilen kontrol değişkenin katsayı işareti her iki modelde de pozitifdir fakat DYSY akışları ile arasında istatistiksel olarak bir ilişkiye rastlanmamıştır. Ortalama ücretleri temsilen, sadece, ikinci modele dahil edilen kontrol değişkenin katsayı işareti pozitifdir ve DYSY akışları ile arasında istatistiksel olarak %5 düzeyinde anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Ortalama ücretlerin 1 birim artması, ülkeye doğru gerçekleşecek DYSY akışını 0,405 oranında artırmaktadır.

Bulguların literatürdeki araştırmalarla karşılaştırılması ile de ampirik bulguların daha sağlam bir zeminde anlaşılması beklenmektedir. Ampirik bulgulara göre, gecikmeli bağımlı değişkenin yüksek anlamlılık seviyesi, ele alınan modellerin dinamik yapıyı yansıttıklarına dair bir gösterge niteliğindedir. Literatüre göre, DYSY akışları üzerinde genel olarak pozitif katkı sunan ekonomik özgürlük ortamının, ekonometrik analiz bulgularında da güçlü bir etken olduğu görülmektedir. Öyle ki, iktisadi ve toplumsal ilişkilerde güven ortamının sağlandığı ekonomik bakımdan özgür ülkeler; yatırımcı ülkeler tarafından aranan, işlem maliyetlerinin düşük ve kaynak geliştirme avantajlarının fazla olduğu ülke niteliği taşımaktadır (Meyer, 2001: 358; Meyer ve Nguyen, 2005: 65; Sen, 2004: 24). Literatürde tartışma konusu haline gelmiş bir değişken olan hukukun üstünlüğü olgusu ise; çalışmada negatif yönlü bir etkileyici olarak görülmektedir. Bu bulgu, literatürdeki yaygın kaniya ters düşse de destekleyici argümanlar sunan fikirlere dayandırılabilir. Fikir sahiplerinin öncülerinden olan Leff (1964), yasa dışı eylemlerin süreç üzerindeki etkisini başka bir yönüyle ele alarak; siyasi bilinmezliğin, potansiyel yatırımcı için oluşturduğu risk üzerinden konuya açıklık getirmektedir. Leff (1964), hükümetin keyfi eylemlerini etkili bir şekilde kontrol edemeyen yatırımcının, böyle bir durumda, olumsuz etkileri kontrol altına alabileceği yasa dışı eylemler ile geleceği öngörülebilir hale getirebileceğini ifade etmektedir (Leff, 1964: 11). Literatüre göre, maliyetler açısından avantaj oluşturan arazi büyüklüğü; analiz bulgularına bakıldığında da süreç üzerinde pozitif etkiye sahiptir. Öyle ki, arazinin mevcudiyetinden kaynaklanan maliyetler, firmalar için piyasaların içselleştirilmesinde önem arz eden en az maliyetli konumun belirlenmesinde temel göstergelerden birisi olarak belirtilmektedir (Buckley, 1988: 182; Harrington ve Warf, 1995). Diğer yandan, yüzölçümünün kurumsal yapıya oranla daha sınırlı bir etkiye sahip olması da beklenen bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Arazi büyüklüğünün olası pozitif etkilerinin, kurumsal yapının doğrudan etki sahibi olduğu işlem maliyetlerine kıyasla daha sınırlı kalması, bu durumun temel sebebi niteliğindedir. Literatürde, mesafe olgusunun DYSY akışlarını ekonomik ve kültürel anlamda negatif yönde etkilemesi de Model 1'den elde edilen bulgu ile desteklenmektedir. Öyle ki, mesafe; ulaşım maliyetlerinin yanı sıra çeşitli maliyet gruplarının da ortaya çıkmasında rol oynayarak, ÇUŞ'ları rekabet alanında dezavantajlı duruma getirmektedir. Aynı zamanda, sosyal ve kültürel yanı ile değerlendirilen mesafe olgusu, yabancılaşma hissiyatından kaynaklanacak olumsuzlukların da temel sebebi olarak gösterilmektedir (Daniels ve Ruhr, 2014: 300; Eden ve Miller, 2004: 208,210; Zaheer, 1995: 342-343). Diğer yandan, mesafenin DYSY akışları üzerinde sınırlı derecede etkide bulunması; teknolojik imkânların arttığı küreselleşen dünyada beklenen bir bulgu olarak görülmektedir. Ulaşım imkanlarının çeşitlenmesi ve ülkelerin kültürel bakımdan birbirlerine yakınlaşmaları; mesafelerin süreçteki olumsuz etkisinin önceki dönemlere oranla

azalmasına neden olmaktadır. Literatürde, genel olarak DYSY'nin belirleyicileri konulu analizlere dahil edilen kişi başına düşen milli gelirdeki değişim kontrol değişkeninin istatistiksel olarak anlamlı çıkmamıştır. Bu bulgu, değişkenin, çalışma kapsamında ele alınan söz konusu ülkelerde, süreci açıklamakta yetersiz kaldığını göstermektedir. Literatürdeki klasik görüşler ile genel olarak uyuşmayan, DYSY ile ortalama ücretler arasındaki ilişkiye dair bulgu, diğer yandan, klasik görüşe karşı geliştirilen argümanları destekler niteliktedir. Öyle ki, üretim maliyetlerindeki payı giderek azalan işgücü maliyetleri, işlem maliyetlerine kıyasla daha az incelenen bir değişken olarak görülmektedir. Konuyu, farklı alanlar ile ilişkilendiren Kotler, Jatusripitak ve Maesincee (2000: 183) de; daha düşük işgücü maliyetini, daha az kalitede altyapı ya da daha düşük kaliteli işgücü ile bağdaştırmaktadır. Özellikle gelişmiş ülkelerde, üretim alanında önemli unsurlar arasında gösterilen altyapı ve işgücü kalitesi; DYSY'nin yer seçimi kararında da etkili belirleyiciler arasında yer almaktadır.

Tablo 3: Sargan/Hansen Test Grubu ve Otokorelasyon Testi Sonuçları

Testler	Model I test istatistiği	Model II test istatistiği
Sargan/Hansen	36,26	33,86
AR (I)	-2,42*	-2,46*
AR (II)	1,74	1,76

Tabloda yer alan * işareti, p-value değerinin 0.05'in altında olduğunu göstermektedir.

Ulaşılan ampirik bulguların güvenilirliği açısından başvuru test yöntemlerinin de belirtilen koşullara uygun bulgular verdiği görülmektedir. Araçların geçerliliğinin tespiti için yapılan Sargan/Hansen test grubu, sonucu itibarıyla, her iki model için de bunun sağlandığını göstermektedir. İki aşamalı bir yöntem kullanılmasından dolayı incelenen Hansen test sonucuna göre, "aşırı tanımlama kısıtlamaları geçerlidir" şeklinde kurulan H_0 hipotezi, her iki model özelinde de reddedilememektedir. Ulaşılan p-value değerlerinin her iki modelde de 0,01'den daha yüksek bir değer alması (ki WAGE kontrol değişkeninin dahil edildiği Model II'de p-value, 0,9 gibi çok daha yüksek bir değer almıştır) sonucu reddedilemeyen H_0 hipotezi, kullanılan araçların geçerli olduğunu göstermektedir. Ayrıca, Model II'de çıkan daha yüksek p-value değeri, bu modelden elde edilen bulguların daha güvenilir olduğuna işaret etmektedir. Otokorelasyonun tespiti için yapılan test de bulgular çerçevesinde her iki model için de otokorelasyon olmadığını göstermektedir. Ulaşılan test sonucuna göre, "ikinci dereceden otokorelasyon yoktur" şeklinde kurulan H_0 hipotezi, her iki modelde de reddedilememektedir. Ulaşılan p-value değerlerinin her iki modelde de 0,05'ten daha yüksek bir değer alması sonucu reddedilemeyen H_0 hipotezi, kullanılan tahmincinin etkin olduğunu göstermektedir. Diğer yandan, "birinci dereceden otokorelasyon yoktur" şeklinde kurulan H_0 hipotezinin reddedilmesi; bir başka ifadeyle, modelde birinci dereceden negatif otokorelasyona rastlanması beklenen bir şeydir ve bu durum tahmincinin etkinliğini bozmamaktadır. Korelasyon analizi ile ulaşılan bulgular da kullanılan iki aşamalı Sistem-GMM tahmincinin, çalışma kapsamında oluşturulan değişken grubunun analizi için uygun olduğunu anlaşılmaktadır. 0,80 üzerinde hiçbir değer olmamasından dolayı çoklu doğrusal bağlantı probleminin aşıldığını gösteren korelasyon analizi, bu nedenle, tahmincinin güvenilirliğini pozitif yönde etkilemektedir.

Tablo 4: Korelasyon Matrisi

	FDI	ECO	LAW	AREA	DISTANCE	dGDPPPP	WAGE
FDI	1,0000						
ECO	0,2775***	1,0000					
LAW	1,1466***	0,7498***	1,0000				
AREA	0,5176***	0,2566***	0,1128***	1,0000			
DISTANCE	-0,1263**	0,1011**	-0,0254	0,2003***	1,0000		
dGDPPPP	0,1162**	0,2165***	0,1966***	-0,0234	-0,0816**	1,0000	
WAGE	0,3549***	0,5735***	0,7149***	0,2260***	0,1811***	0,2140***	1,0000

Tabloda yer alan *** ve ** işaretleri, sırasıyla, %1 ve %5 anlamlılık düzeyini ifade etmektedir.

Sonuç olarak, yapılan tüm analiz ve testler, kullanılması tercih edilen iki aşamalı Sistem-GMM tahmincisinin; çalışmada yer alan modeller ve panel veri seti için etkin, tutarlı ve sapmasız olduğunu göstermektedir. Tahminci sonucu ulaşılan bulguların, istatistiksel olarak anlamlı olması da bunu destekler niteliktedir.

5. Sonuç

Son yüzyılda, küreselleşmenin de etkisiyle artan uluslararası entegrasyon için önemli bir bileşen olan DYSY; ülke ekonomilerinin üzerinde gösterdiği önemli etkiler sebebiyle, dikkat çekicidir. Klasik ekonomi çerçevesinde bu şekilde yorumlanan DYSY, diğer yandan, etkileşimde olduğu mekân ile farklı bir görünüm içermekte ve bu yönüyle betimlenmektedir. Öyle ki, etkileşimin temelinde yer alan mekân faktörü; sahip olduğu coğrafi bağlamı kurumsal bakış açısıyla zenginleştirerek DYSY için sosyokültürel bir zemin haline dönüşmektedir. İşte bu sosyokültürel zemin, diğer tüm ekonomik faaliyetler gibi DYSY'nin de temel belirleyicilerinden biri olarak gösterilmektedir. Dolayısıyla, mekânın bir yansıması olan coğrafi ve kurumsal öğelerden etkilenen DYSY; mekânsal dinamikler ile uyum mekanizması içerisinde şekillenmektedir. Mekânsal yönüyle ön plana çıkan DYSY'nin, salt bir ekonomik bakış açısıyla ele alınması da uygun görülmemektedir. Diğer yandan, üretimin gerçekleştiği yer olan sosyokültürel zemini merkeze alan mekânsal bir perspektif, alternatif bir yöntem olarak dikkat çekmektedir.

DYSY'nin mekânsal yönünü ekonometrik analiz yöntemi ile açıklayan çalışmada; uluslararası sermayenin önemli bir payını üstlenen OECD ülkelerine yönelik, 2001-2017 dönemindeki DYSY girişleri incelenmiştir. Bu doğrultuda oluşturulan panel verinin analizinde, DYSY'nin geçmiş dönemlerden etkilenen yapısından dolayı dinamik panel veri modelleri arasında sıklıkla başvurulan Sistem-GMM tahmincisi tercih edilmiştir. Belirtilen metot kullanılarak, DYSY ile mekân arasındaki etkileşimi iki model üzerinden ele alan çalışmada; coğrafi şartları temsilen ülkelerin yüzölçümü ile ülkelerdeki ticari merkezlerin DYSY bakımından önemli merkezlere olan uzaklığına, kurumsal yapıyı temsilen ekonomik özgürlük endeksi ile hukukun üstünlüğü göstergesine yer verilmiştir. Ayrıca, söz edilen açıklayıcı değişkenlerin dışında kalan ekonomik bağlamı yorumlayabilmek amacıyla, kişi başına düşen milli gelirdeki değişim ile ortalama ücretler değişkenleri de kontrol değişkenler olarak modellere eklenmiştir. Bu kapsamda yapılan analiz, coğrafi şartlar ile kurumsal yapının bir uyum mekanizması içerisinde oluşturduğu mekânsal bağlamın DYSY akışları üzerindeki etkisini, daha gerçekçi bir zeminde inceleme imkânı vermiştir.

Yapılan analiz sonucunda, DYSY akışları ile mekânsal bağlamı temsil eden açıklayıcı değişkenler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Tahmin sonuçlarına göre, ekonomik özgürlük endeksi ve yüzölçümü ile DYSY akışları arasında pozitif; hukukun üstünlüğü göstergesi ve ticari merkezler arasındaki mesafe ile DYSY arasında negatif bir ilişkiye rastlanmıştır. Diğer yandan, ekonomik bağlamı temsilen analize dahil edilen kontrol değişkenlerden ortalama ücretler değişkeni ile DYSY akışları arasında istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif bir ilişki bulunurken; kişi başına düşen milli gelirdeki değişim ile DYSY akışları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkiye rastlanamamıştır.

Analiz sonucu elde edilen ampirik bulguların literatürde da karşılık buldukları görülmektedir. Ampirik bulgulara göre, ekonomik özgürlük ortamının DYSY akışları üzerindeki pozitif etkisi, literatürde benzer şekilde işlenmektedir. Sen'in (2004: 24) de belirttiği üzere; yerleşmiş değerler, iktisadi ve toplumsal ilişkilerde güven duygusunun rolünü etkilemekte ve özgürlüğün kullanılmasına aracılık etmektedir. İktisadi ve toplumsal ilişkilerde beliren güven ortamı, elbette ki, iktisadi faaliyetlerin özgürlüğünü de beraberinde getirmektedir. Ampirik bulgulardan elde edilen, hukukun üstün olduğu bir yapının DYSY akışlarını olumsuz şekilde etkilemesi yönündeki sonuç ise; başlangıçta beklenen bir etki olarak görülme de destekleyici argümanlar sunan görüşleri desteklemektedir. Söz konusu görüşler; yasa dışı eylemleri, hukuki altyapının önemini yitirdiği ülkelerde, yatırımcı ülkenin kendini politik olarak kabul ettirebilme yolu olarak görmektedir (Leff, 1964: 11). Bu durum, yasalara uygun şekilde davranıldığında oluşabilecek ek işlem ve üretim maliyetlerinden kaçan birçok yatırımcının, hukukun üstün olmadığı ülkelere yönelik DYSY akışlarını açıklar niteliktedir.

Coğrafi bir gösterge olan yüzölçümü de literatürde işlendiği gibi, analiz sonuçlarında da DYSY üzerinde pozitif etkisiyle dikkat çekmektedir. Harrington ve Warf (1995)'in da belirttiği gibi, arazinin mevcudiyeti ve maliyeti, firmanın üretim yapacağı yeri belirlemede önemli bir faktör olarak görülmektedir. Öyle ki, yüzölçümünün artması, arazi maliyetlerini düşürmekte ve dolayısıyla arazinin bulunabilirliğini yükseltmektedir. Coğrafi ve kültürel anlamda uzaklığı temsilen analize eklenen mesafe göstergesi de literatürde belirtildiği gibi, DYSY akışları üzerinde olumsuz etkisi bulunan bir faktör olarak görülmektedir. Burada, yerel firmaların maruz kalmayacağı yabancılaşma yükümlülüğü (liability of foreignness), coğrafi ve kültürel anlamda uzaklığı temsil etmektedir. Zaman dilimleri arasındaki koordinasyon maliyetlerinin yanı sıra yerel çevre ile farklılıklardan doğan maliyetler ile ekonomik milliyetçilikten kaynaklanan maliyetlerin yer aldığı bu maliyet grubu; bir nevi, mesafenin olası etkilerini özetlemektedir (Zaheer, 1995: 342-343).

Ekonomik boyutu temsilen analizde yer alan, kontrol değişkenlerden, kişi başına düşen milli gelirdeki değişim ile DYSY akışları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkiye rastlanmaması da çalışma kapsamında ele alınan söz konusu ülkelerin süreci açıklamakta yetersiz kaldıklarına bağlanmaktadır. Diğer kontrol değişken olan, ortalama ücretler göstergesinin DYSY akışları ile negatif ilişki içinde olması, beklenmeyen bir sonuç olarak görülse de Kotler vd. (2000) tarafından ileri sürülen argümanla örtüşmektedir. Kotler vd. (2000)'nin, daha düşük işgücü maliyetini, daha düşük kalitede altyapı ya da daha düşük kaliteli işgücü ile bağdaştırmaları; DYSY ile işgücü maliyetleri arasındaki bu ilişkiyi destekler niteliktedir.

Yapılan analizden elde edilen sonuçlar doğrultusunda ulaşılan diğer bir bulgu ise, kurumsal yapıya dair göstergelerin süreç üzerinde daha büyük bir etkiye sahip iken, coğrafi şartların etkisinin daha sınırlı kalmasıdır. Bu sonuç, küreselleşmenin artmasıyla birlikte coğrafi şartların yarattığı maliyetlerin; kurumsal yapının önemli bir sonucu olarak görülen işlem maliyetlerine

kıyasla daha arka planda kalmasına bağlanmaktadır. Öyle ki, küreselleşme olgusunun yeniden biçimlendirdiği üretim yapısı; üretim esnasında gerçekleşen gider kalemlerinin önem sırasını da değiştirmektedir. Bu durum, çalışmada da belirtildiği üzere; günümüz DYSY akışlarını klasik ekonomik görüşler ekseninde değerlendirmenin, doğru olmayan sonuçlara sebebiyet vereceğini vurgulamaktadır. Bu doğrultuda ilerleyen çalışma, DYSY akışlarını belirleyicilerin klasik ekonomik görüşlere alternatif yeni yaklaşımlar ile incelenmesi ve detaylandırılması gerektiğini vurgulamaktadır.

Sonuç olarak, mekânsal bağlamı coğrafi ve kurumsal boyutuyla sosyokültürel bir zemin olarak öngören çalışma; mekânın, DYSY akışları üzerinde üstlendiği kilit rolün varlığını desteklemektedir. DYSY akışlarının salt ekonomik yönünü öne çıkaran çalışmaların aksine, coğrafi ve kurumsal etkenlerin süreç üzerindeki etkisine değinen çalışma; mekânın ele alınmasındaki gerekliliği, ampirik bulgular ile de ortaya koymaktadır. Öyle ki, ulaşılan sonuçlar; sosyokültürel bir zemin olarak ele alınan mekânın, DYSY akışları üzerinde, özellikle kurumsal anlamda bir etki sahibi olduğunu göstermektedir. Bu çalışmada, uluslararası yatırım akışlarının ülkeye gelmesinin önünde engel niteliğinde olan coğrafi koşulların, belirli kurumsal düzenlemelerle giderilmesi halinde aşılabileceğine dikkat çekmektedir. Özellikle ekonomik özgürlük ortamını sağlayamaya yönelik kurumsal düzenlemelerin gerekliliği ampirik bulgularla da desteklenmektedir. Çalışmanın, ülkeler açısından vurgulamak istediği temel nokta ise; uluslararası sermayeyi ülke sınırlarına çekmek isteyen ülkelerde mevcut coğrafi koşullara rağmen kurumsal altyapıyı güçlendirmenin önem ve gerekliliğidir. Öyle ki, ekonomik büyüme ve kalkınmışlık seviyelerini artırmak için önemli bir faktör olarak gösterilen DYSY, mekânın sosyokültürel etkisinde şekillenmektedir. Çalışma, ülkelerde bu doğrultuda atılacak adımların, DYY açısından önemini ortaya koymaktadır.

Kaynakça

- Arellano, M. ve Bover, O. (1995), "Another Look at the Instrumental Variable Estimation of Error-Components Models", *Journal of Econometrics*, C. 68, S. 1: 29-51.
- Artan, S. ve Hayaloğlu, P. (2015), "Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Kurumsal Belirleyicileri: OECD Ülkeleri Örneği", *Ege Akademik Bakış*, C. 15, S. 4: 551-564.
- Baltagi, B. H. (2005), *Econometric Analysis of Panel Data*, 3. Baskı, Chichester: John Wiley & Sons.
- Belgibayeva, A. ve Plekhanov, A. (2019), "Does Corruption Matter for Sources of Foreign Direct Investment?", *Review of World Economics*, C. 155, S. 4: 487-510.
- Blonigen, B. A., Davies R. B., Waddell, G. R. ve Naughton H. T. (2007), "FDI in Space: Spatial Autoregressive Relationships in Foreign Direct Investment", *European Economic Review*, C. 51, S. 5: 1303-1325.
- Blundell, R. ve Bond, S. (1998), "Initial Conditions and Moment Restrictions in Dynamic Panel Data Models", *Journal of Econometrics*, C. 87, S. 1: 115-143.
- Buckley, P. J. (1988), "The Limits of Explanation: Testing the Internalization Theory of the Multinational Enterprise", *Journal of International Business Studies*, C. 19, S. 2: 181-193.
- Büyükköztürk, Ş. (2008), *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*, 9. Baskı, Ankara: Pegem Akademi.
- Çavuşgil, S. T., Knight, G. ve Riesenberger, J. R. (2008), *International Business Strategy, Management and The New Realities*, New Jersey: Pearson Education Edition.
- Daniels, J. P. ve Ruhr, M. (2014), "Transportation Costs and US Manufacturing FDI", *Review of International Economics*, C. 22, S. 2: 299-309.
- Dawley, S. (2011), "Transnational Corporations and Local and Regional Development", (Ed. A. Pike, A. Rodriguez-Pose ve J. Tomaney) *Handbook of Local and Regional Development*, London: Routledge Handbooks: 394-412.
- Drabek, Z. ve Payne, W. (2002), "The Impact of Transparency on Foreign Direct Investment", *Journal of Economic Integration*, C. 17, S. 4: 777-810.
- Dumludağ, D. (2010b), "The Quality of Institutions and Multinational Corporation: The Political Economy of Foreign Direct Investment in Turkey", (Ed. T. Çetin ve F. Yılmaz), *Understanding the Process of Economic Change in Turkey: An Institutional Approach*, New York: Nova Science Publishers: 143-170.
- Dumludağ, D. (2014), "Kurumlar, Kurumsal Değişim ve Ekonomik Kalkınma", (Ed. A. F. Aysan ve D. Dumludağ), *Kalkınmada Yeni Yaklaşımlar*, Ankara: İmge Kitabevi: 15-37.
- Dumludağ, D. ve Şükrüoğlu D. (2007), "The Impact of Macroeconomic and Institutional Variables on Foreign Direct Investment Flows in Emerging Markets", *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, C. 23, S. 2: 133-166.
- Dunning, J. H. (1980), "Toward an Eclectic Theory of International Production: Some Empirical Tests", *Journal of International Business Studies*, C. 11, S. 1: 9-31.
- Dunning, J. H. (1998), "Globalization and The New Geography of Foreign Direct Investment", *Oxford Development Studies*, C. 26, S. 1: 47-69.
- Eden, L. ve Miller, S. R. (2004), "Distance Matters: Liability of Foreignness, Institutional Distance and Ownership Strategy", *Advances in International Management*, C. 16: 187-221.
- Fraser Institute (2023), "Economic Freedom", <https://www.fraserinstitute.org/economic-freedom/dataset>, (Erişim tarihi: 29.05.2023).
- Ghoshal, S. ve Bartlett, C. A. (1990), "The Multinational Corporation as An Interorganizational Network", *The Academy of Management Review*, C. 15, S. 4: 603-625.
- Google Maps (t.y.), <https://www.google.com/maps/>, (Erişim tarihi: 30.05.2023).
- Göver, Z. T. (2005), "Doğrudan Yabancı Yatırımların Uluslar Arası Ticarete Etkileri: Türkiye Değerlendirmesi", *T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Araştırma ve İnceleme Dizisi*, C. 40: 1-12.

- Gujarati, D. N. ve Porter, D. C. (2009), *Basic Econometrics*, 5. Baskı, New York: McGraw-Hill.
- Harrington, J. W. ve Warf, B. (1995), *Industrial Location Principle, Practice, & Policy*, London ve New York: Routledge.
- Harris, M. N., Matyas, L. ve Sevestre, P. (2008), "Dynamic Models for Short Panels", (Ed. L. Matyas ve P. Sevestre), *The Econometrics of Panel Data Fundamentals and Recent Developments in Theory and Practice*, Berlin: Springer-Verlag: 249-278.
- Holmes Jr., R. M., Miller T., Hitt, M. A. ve Salmador M. P. (2013), "The Interrelationships Among Informal Institutions, Formal Institutions, and Inward Foreign Direct Investment", *Journal of Management*, C. 39, S. 2: 531-566.
- Hong, S., Lee, J., Oh, F. D. ve Shin D. S. (2023), "Religion and Foreign Direct Investment", *International Business Review*, C. 32, S. 1: 1-20.
- Kadi, O. (1999), *Economic Freedom & Foreign Direct Investment the Arab World Case*, Yüksek Lisans Tezi, Eastern Michigan Univesity, Michigan.
- Kotler, P., Jatuseripitak, S. ve Maesincee, S. (2000). *Ulusların Pazarlanması (Ulusal Refahı Oluşturmada Stratejik Bir Yaklaşım)*, (Çev: A. Buğdaycı), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Leff, N. H. (1964), "Economic Development Through Bureaucratic Corruption", *Nathaniel The American Behavioral Scientist*, C. 8, S. 3: 8-14.
- Limao, N. ve Venables, A. J. (2001), "Infrastructure, Geographical Disadvantage, Transport Costs, and Trade", *The World Bank Economic Review*, C. 15, S. 3: 451-479.
- Markusen, J. R. ve Venables, A. J. (1999), "Foreign Direct Investments as A Catalyst for Industrial Development", *European Economic Review*, C. 43, S. 2: 335-356.
- Meyer, K. E. (2001), "Institutions, Transaction Costs, and Entry Mode Choice in Eastern Europe", *Journal of International Business Studies*, C. 32, S. 2: 357-367.
- Meyer, K. E. (2004), "Perspectives on Multinational Enterprises in Emerging Economies", *Journal of International Business Studies*, C. 35, S. 4: 259-276.
- Meyer, K. E., Mudambi, R. ve Narula, R. (2011), "Multinational Enterprises and Local Contexts: The Opportunities and Challenges of Multiple Embeddedness", *Journal of Management Studies*, C. 48, S. 2: 235-252.
- Meyer, K. E. ve Nguyen, H. V. (2005), "Foreign Investment Strategies and Sub-national Institutions in Emerging Markets: Evidence from Vietnam", *Journal of Management Studies*, C. 42, S. 1: 63-93.
- North, D. C. (2010), *Kurumlar, Kurumsal Değişim ve Ekonomik Performans*, (Çev: G. Ç Güven), İstanbul: Sabancı Üniversitesi.
- OECD. (2002), *Foreign Direct Investment for Development Maximising Benefits Minimising Costs*, Paris: OECD Publications.
- OECD (2023a), "About, Our Global Reach", <https://www.oecd.org/about/>, (Erişim tarihi: 29.05.2023).
- OECD (2023b), "Average Wages", <https://data.oecd.org/earnwage/average-wages.htm>, (Erişim adresi: 29.05.2023).
- OECD (2023c), "Gross Domestic Product", <https://data.oecd.org/searchresults/?q=gdp>, (Erişim tarihi: 30.05.2023).
- Pamuk, Ş. (2015), *Türkiye'nin 200 Yıllık İktisadi Tarihi*, 5. Baskı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Redding, S. ve Venables, A. J. (2004), *Economic Geography and International Inequality*, *Journal of International Economics*, C. 62, S. 1: 53-82.
- Rodriguez-Pose, A. (2013), "Do Institutions Matter for Regional Development?", *Regional Studies*, C. 47, S. 7, 1034-1047.

- Rodriguez-Pose, A. (2020), "Institutions and The Fortunes of Territories. *Regional Science Policy & Practice*", C. 12, S. 3: 371-386.
- Roodman, D. (2009), "How to Do xtabond2: An Introduction to Difference and System GMM in Stata", *The Stata Journal*, C. 9, S. 1: 86-136.
- Sen, A. (2004), *Özgürlükle Kalkınma*, (Çev: Y. Alogan), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Siriopoulos, C., Tsagkanos, A., Svingou, A. ve Daskalopoulos, E. (2021), "Foreign Direct Investment in GCC Countries: The Essential Influence of Governance and the Adoption of IFRS", *Journal of Risk and Financial Management*, C. 14, S. 6: 1-13.
- Stein, E. ve Daude, C. (2001), "Institutions, Integration and The Location of Foreign Direct Investment", (Towards Competitiveness: The Institutional Path'da sunulan çalışma), Chile: Annual Meetings of the Board of Governors, Inter-American Development Bank and Inter-American Investment Corporation.
- Storper, M. (2018), "Separate Worlds? Explaining The Current Wave of Regional Economic Polarization", *Journal of Economic Geography*, C. 18, S. 2: 247-270.
- Tümertekin, E. ve Özgüç, N. (2020), *Ekonomik Coğrafya Küreselleşme ve Kalkınma*, 17. Baskı, İstanbul: Çantay Kitabevi.
- UN (2023), "Popular Statistical Tables, Country (Area) and Regional Profiles", <https://data.un.org/>, (Erişim tarihi: 30.05.2023).
- UNCTAD. (1998), *World Investment Report 1998 Trends and Determinants*, New York ve Geneva: United Nations Publications.
- UNCTAD. (1999), *Foreign Direct Investment and Development*, New York ve Geneva: United Nations Publications.
- UNCTAD (2023), "Foreign Direct Investment: Inward and Outward Flows and Stock Annual", <https://unctadstat.unctad.org/datacentre/dataviewer/US.FdiFlowsStock>, (Erişim tarihi: 29.05.2023).
- Yavan, N. (2006), *Türkiye'de Doğrudan Yabancı Yatırımların Lokasyon Seçimi Üzerine Uygulamalı Bir Araştırma*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Yavan, N. (2009), "The Location Choice of Foreign Direct Investment Within Turkey: An Empirical Analysis" *European Planning Studies*, C. 18, S. 10: 1675-1705.
- Yerdelen Tatoğlu, F. (2023), *İleri Panel Veri Analizi Stata Uygulamalı*, 5. Baskı, İstanbul: Beta Yayınları.
- Yeung, H. W-C. (2000), "Organizing 'The Firm' in Industrial Geography I: Networks, Institutions and Regional Development", *Progress in Human Geography*, C. 24, S. 2: 301-315.
- Yeung, H. W-C. (2001), "Regulating 'The Firm' and Sociocultural Practices in Industrial Geography II", *Progress in Human Geography*, C. 25, S. 2: 293-302.
- Walsh, J. B. ve Yu, J. (2010), "Determinants of Foreign Direct Investment: A Sectoral and Institutional Approach", *IMF Working Paper*, 10/187.
- WB (2023a), "GDP Per Capita (PPP)", <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.PP.CD>, (Erişim tarihi: 30.05.2023).
- WB (2023b), "Worldwide Governance Indicators", <https://www.govindicators.org/>, (Erişim tarihi: 29.05.2023).
- White, H. (1980), "A Heteroskedasticity-Consistent Covariance Matrix Estimator and a Direct Test for Heteroskedasticity", *Econometrica*, C. 48, S. 4: 817-838.
- Windmeijer, F. (2005), "A Finite Sample Correction for the Variance of Linear Efficient Two-Step GMM Estimators", *Journal of Econometrics*, C. 126, S. 1: 25-51.
- Zaheer, S. (1995), "Overcoming the Liability of Foreignness", *The Academy of Management Journal*, C. 38, S. 2: 341-363.

Extended Summary

Spatial Determinants of Foreign Direct Investment: Evidence from OECD Countries

FDI is seen as a fundamental component of international economic integration that has increased with the acceleration of globalisation. FDI, which is a representation of the MNEs that shape the world economy, is therefore considered as an important indicator to make sense of today's economy. FDI, which differs from other international capital movements, is the subject of many studies due to its importance. It is noteworthy that FDI, which is frequently discussed especially through its determinants, is generally analysed from its economic aspect in the literature. On the other hand, it is noticed that the concept of space, which is an important determinant of FDI flows, is not mentioned enough. However, the existence of spatial interaction between FDI and the host country requires FDI to be analysed from the spatial aspect as well.

Focusing on this lack in the literature, this study aims to determine the dimension of the interaction between FDI flows and spatial dynamics. The spatial complex, which is considered in this context in the study, is considered as a sociocultural backdrop. As such, the spatial complex is described as a geographical fragment shaped by the institutional factors it contains. In this respect, the concept of space, which is in excesses of its physical dimension and acquires a social meaning, turns into a sociocultural backdrop. This sociocultural backdrop, like all other economic activities, is shown as one of the main determinants of production and therefore FDI flows. In this study, the spatial complex is analysed through its geographical and institutional aspects that are in a mechanism of harmony.

This study, which detailing the interaction between location and FDI through econometric analysis, analyses the FDI inflows to OECD countries in the 2001-2017 period. It is thought that the fact that the mentioned country group has a significant share in international capital movements and has diversified in institutional and geographical terms as a result of expansions increases the possibility of reflecting the systematic of FDI flows on a global scale. In addition, the availability of the data in the field and the suitability of the analysis method are also shown as the main reasons for determining the time period as 2001-2017. Thus, a panel data set consisting of 17 years in the time dimension (T) and 38 countries in the cross-sectional dimension (N) was used in the study. In the analysis of the panel data set formed within the specified limits, the System-GMM estimator, which is among the dynamic panel data models, was used due to the structure of FDI affected by past periods. Due to its methodological approach, this estimator is expected to provide more effective results on the panel data set in question compared to other dynamic panel data models.

Within the extent of the analysis made by using the mentioned method, the area of the countries and the distance of the trade centres in the countries to the important centres in terms of FDI were included to represent the geographical conditions, and the economic freedom index and the rule of law indicator were included to represent the institutional structure. In order to interpret the economic context, which cannot be included in the explanatory framework of the space with the aforementioned variables, the variables of change in per capita national income and average wages are added as control variables. With the analysis carried out through two different models according to the presence of control variables, it is also aimed to elaborate the effects of the explanatory variables included. In this context, the analysis is expected to provide a more realistic basis for the interaction between the spatial complex formed by geographical conditions and institutional structure in a harmonious mechanism and FDI flows.

As a result of the analyses, a statistically significant relationship was found between FDI flows and explanatory variables representing space. As a result of the empirical findings, a positive relationship was found between the economic freedom index and area with FDI flows, while a negative relationship was found between the rule of law indicator and the distance between trade centre's withal FDI. The findings also suggest that indicators of institutional structure have a greater impact on the process than geographical conditions. On the other hand, a statistically significant and positive relationship was found between the average wages' variable with FDI flows, while no statistically significant relationship was found between the change in per capita income with FDI flows. It is seen that the empirical findings also find a theoretical basis if studies reflecting different perspectives on spatial dynamics are taken as reference. In terms of the reliability of the empirical findings, the tests applied when the System-GMM estimator is referenced. The results obtained from the tests show that the empirical findings are reliable.

When the results obtained within the scope of the study are detailed; it is noteworthy that geographical conditions, which are obstacles to the arrival of international capital to the country, can be overcome if certain institutional arrangements are made. In particular, the necessity of institutional arrangements to ensure economic freedom is also supported by empirical findings. In such a case, politicians who want to attract international capital to the borders of the country should strengthen the institutional infrastructure in economic terms despite the existing geographical conditions. The conclusions drawn within the scope of the study are also an alternative to the classical view that dominates the literature on FDI flows. Contrary to the studies that emphasise only the economic aspect of FDI flows, the study, which focuses on the impact of geographical and institutional factors on the process, confirms the necessity of addressing the space with empirical findings. In fact, in line with the results of the study, it is seen that FDI, which is shown as an important factor in the development status of countries, is shaped under the sociocultural influence of space. As a result, the study, which argues that the spatial complex is a sociocultural backdrop with its geographical and institutional aspects, supports the existence of the key role of this sociocultural backdrop on FDI flows.